

บทที่ 6

ประวัติศาสตร์ ช่วงชั้นที่ 3

ประวัติศาสตร์ เป็นองค์ความรู้สาระที่ 4 ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้กำหนดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับปรัชญา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และโบราณคดี ที่มุ่งให้มีความเข้าใจว่าวิวัฒนาการ การดำเนินชีวิตของมนุษยชาตินั้นมีการสั่งสมมาตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การศึกษาเรื่องราวในอดีตทำให้เกิดการเรียนรู้ว่า มนุษย์ในอดีตเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในขณะที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร มีวิธีการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่ประสบความสำเร็จ และความผิดพลาดอย่างไร เหตุการณ์และการกระทำในอดีตมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในเวลาต่อมาอย่างไร อันจะเป็นการสร้างประสบการณ์และทางเลือกในการดำรงชีวิตแก่คนรุ่นหลักต่อไป

6.1 แนวคิดสำคัญ

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องของการแสวงหาข้อเท็จจริงของเรื่องราวหรือเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่ได้เกิดขึ้นแล้วในอดีต ทั้งในเรื่องของการกระทำ เหตุการณ์ อารมณ์ ความคิด ฯลฯ โดยใช้หลักฐาน เป็นเครื่องมือในการสืบค้นร่องรอยของอดีตดังกล่าว

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีแนวคิดสำคัญ ดังนี้

6.1.1 เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาเรื่องราวการนับเวลาและการแบ่งช่วงเวลาตามระบบต่าง ๆ ทั้งแบบไทย สากล ศักราชที่สำคัญ ๆ ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก และการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะพื้นฐานสำหรับการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สามารถเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ตระหนักถึงความสำคัญในความต่อเนื่องของเวลา อิทธิพลและความสำคัญของเวลาที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์

6.1.2 วิธีการทางประวัติศาสตร์ หมายถึงกระบวนการในการแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเกิดจากวิธีวิจัยเอกสารและหลักฐานประกอบอื่น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล และการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

หนึ่ง การกำหนดเป้าหมายหรือประเด็นคำถามที่ต้องการศึกษา แสวงหาคำตอบด้วยเหตุผล (ศึกษาอะไร ช่วงเวลาไหน สมัยใด และเพราะเหตุใด)

สอง การค้นหาและการรวบรวมหลักฐานประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งได้แก่ วัตถุโบราณ ร่องรอยถิ่นที่อยู่อาศัยหรือการดำเนินชีวิต

สาม การวิเคราะห์หลักฐาน (การตรวจสอบ การประเมินความน่าเชื่อถือ การประเมินคุณค่าของหลักฐาน) และการตีความหลักฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผล ความเป็นกลาง และปราศจากอคติ

สี่ การสรุปข้อเท็จจริงเพื่อตอบคำถาม ด้วยการเลือกสรรข้อเท็จจริงจากหลักฐานอย่างเคร่งครัด โดยไม่ใช้ค่านิยมของตนเองไปตัดสินพฤติกรรมของคนในอดีต โดยพยายามเข้าใจความคิดของคนในยุคนั้น หรือนำตัวเข้าไปอยู่ในยุคสมัยที่ตนศึกษา

ห้า การนำเสนอเรื่องที่ศึกษาและอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผล โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายมีความต่อเนื่อง น่าสนใจ ตลอดจนมีการอ้างอิงข้อเท็จจริง เพื่อให้ได้งานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าและมีความหมาย

ดังนั้นขั้นตอนวิธีการทางประวัติศาสตร์เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมาย
ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูล
ขั้นที่ 3 วิเคราะห์หลักฐาน
ขั้นที่ 4 สรุปข้อเท็จจริง
ขั้นที่ 5 นำเสนอเรื่องที่ศึกษา

แผนภูมิที่ 9 ขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์

6.1.3 พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาเรื่องราวของสังคมมนุษย์ในบริบทของเวลาและสถานที่ โดยทั่วไปจะแยกเรื่องศึกษาออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาในกลุ่มสังคมมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ในท้องถิ่น/ประเทศ/ภูมิภาค/โลก โดยมุ่งศึกษาว่าสังคมนั้น ๆ ได้เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาตามลำดับเวลาได้อย่างไร เพราะเหตุใด จึงเกิดความเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยใดบ้าง (ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์และปัจจัยแวดล้อมทางสังคม ที่มีผลต่อพัฒนาการหรือการสร้างสรรควัฒนธรรม และผลกระทบของการสร้างสรรคของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจอดีตของสังคมมนุษย์ในมิติของเวลาและความต่อเนื่อง

6.1.4 วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย เป็นการศึกษา วิเคราะห์ เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมา ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรควัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย รวมทั้งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของมนุษยชาติในโลก ความสำคัญ และผลกระทบที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย และมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

6.2 มาตรฐาน และมาตรฐานช่วงชั้นที่ 3

เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 (ช่วงชั้นที่ 3) กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงได้กำหนดมาตรฐาน และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 3 ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์และสามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

4.1.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญการนับเวลา การแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์และเทียบศักราช ในระบบต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง

4.1.2 ศึกษารวบรวมข้อมูล และจัดระบบข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้ในการศึกษา อภิปรายประวัติความเป็นมาของภูมิภาคของโลก

4.1.3 เข้าใจวิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อนำมาใช้ศึกษาหาข้อสรุป และนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทยและสากล อย่างมีวิจารณญาณ และมีความเป็นกลางเปรียบเทียบให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีของคนในประเทศไทยกับประเทศทางซีกโลกตะวันออกและทางตะวันตก

สาระการเรียนรู้ช่วงชั้น

- 1) เกณฑ์การแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ไทยและสากล
- 2) การนับศักราชในระบบต่าง ๆ เช่น การนับศักราชไทย
 - พ.ศ.
 - จ.ศ.
 - ร.ศ.

การนับแบบคริสต์และอิสลาม

- 3) ความสำคัญของอดีตที่มีต่อประวัติศาสตร์และวิชาประวัติศาสตร์
- 4) การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เช่น ยุคก่อนประวัติศาสตร์ยุคประวัติศาสตร์
- 5) ความหมาย ความสำคัญ และขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์
- 6) ลักษณะ ประเภท ของหลักฐานทางประวัติศาสตร์
- 7) แหล่งที่มาของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์สากล
- 8) ความเป็นมาของประเทศไทยสู่อาณาจักรโดยศึกษาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งในด้านความเจริญรุ่งเรือง และความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ
- 9) ความสัมพันธ์ของประเทศไทย กับรัฐเพื่อนบ้าน กับรัฐในซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตก

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในแง่ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงองเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและความสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

4.2.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อดี และข้อสำคัญของปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อการพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐาน และการดำรงชีวิตของประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

4.2.2 เข้าใจพัฒนาการของอารยธรรมตะวันออกและตะวันตกที่มีผลต่อประเทศไทยในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม ศิลปะ วัฒนธรรม เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

4.2.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์อารยธรรมในแหล่งต่าง ๆ เพื่อเข้าใจทั้งในโลกตะวันออกและโลกตะวันตก ภูมิปัญญาของมนุษย์ในอดีตอันจะเป็นแนวทางการพัฒนาผลงานที่มีคุณค่าในอนาคต

สาระการเรียนรู้ช่วงชั้น

1) ข้อดีและข้อจำกัดทางปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน และการดำรงชีวิตของประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

2) อิทธิของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก เช่น เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

3) การพัฒนาการของอารยธรรมตะวันออกและตะวันตกที่มีผลต่อประเทศไทยในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

4) การสร้างสรรค์อารยธรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ในอดีตถึงปัจจุบันในแหล่งอารยธรรมของภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

5) อิทธิพลของอารยธรรมตะวันออกและตะวันตกที่มีต่อประเทศไทยและประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภาคภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

4.3.1 รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการของเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม ศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของประเทศไทยในดินแดนประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและเกิดความภูมิใจในความเป็นรัฐไทย

4.3.2 คิดวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐาน และผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4.3.3 วิเคราะห์และเปรียบเทียบผลงานของบุคคลสำคัญทั้งในประเทศและต่างประเทศ กระบอบต่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ชาติไทย เพื่อนำไปใช้เป็นแบบอย่างที่ดีและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต

สาระการเรียนรู้ช่วงชั้น

1) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทยตั้งแต่ก่อนสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม ศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2) ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ด้านต่าง ๆ ที่มีต่อกันจนเป็นผลให้เกิดลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3) ความหมายและตัวอย่างผลงานสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญา

4) ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และภูมิปัญญาไทยในแต่ละสมัย

5) แนวทางการอนุรักษ์ส่งเสริมและปรับปรุงใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยกับชีวิตประจำวัน

6) สามารถวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบผลงานที่เกิดจากภูมิปัญญาของบุคคลสำคัญของไทยแต่ละสมัยและบุคคลต่างชาติที่เกี่ยวข้องกับไทยแต่ละสมัยที่มีผลกระทบต่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของไทยทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7) การเลือกสรรแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานของบุคคลสำคัญเพื่อนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

6.3 สารการเรียนรู้มาตรฐาน และมาตรฐานช่วงชั้นที่ 3 สามารถนำมากำหนดสาระที่ 4 จำแนกตามระดับชั้นปีได้ดังนี้

6.3.1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ศึกษาเรื่องต่อไปนี้ คือ

ความหมายและการแบ่งช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ไทย พุทธศักราช การแบ่งช่วงสมัย การนับและการเทียบศักราชแบบไทย (พ.ศ./ค.ศ./ม.ศ./ร.ศ./จ.ศ./ฮ.ศ.) การนับและเทียบศักราชในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความหมาย ความสำคัญและขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างอื่น ๆ ลักษณะประเภทข้อมูลและแหล่งที่มาของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การศึกษาและนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทย โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พอสังเขป วิถีชีวิตของคนในสมัยก่อนสุโขทัยและสมัยสุโขทัย ที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย นำเสนอองค์ความรู้ ที่ได้จากการศึกษาโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนสุโขทัย ถึงสมัยสุโขทัย พัฒนาการทางอารยธรรมตะวันออกที่มีผลต่อรัฐไทยในสมัยสุโขทัยทางด้านการเมืองการปกครองและสังคม ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสังคมที่มีผลต่อพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิตของประชากรในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เหตุการณ์สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของโลก พัฒนาการของอารยธรรมตะวันออกและตะวันตกที่มีผลต่อประเทศไทยทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ประวัติและผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์อารยธรรมในไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทยยุคก่อนสุโขทัยถึงสุโขทัย เหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญายุคก่อนสุโขทัยถึงสมัยสุโขทัย ตัวอย่างผลงานสร้างสรรค์ภูมิปัญญายุคก่อนสุโขทัยและสมัยสุโขทัย ด้านสถาปัตยกรรม ดนตรี ภาษา ฯลฯ ความสำคัญและการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับชีวิตปัจจุบันและการอนุรักษ์ ประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญทั้งไทยและต่างประเทศในยุคก่อนสุโขทัยถึงสุโขทัยที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อการเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย การเปรียบเทียบผลงานของบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจความแตกต่างที่มีผลต่อการ

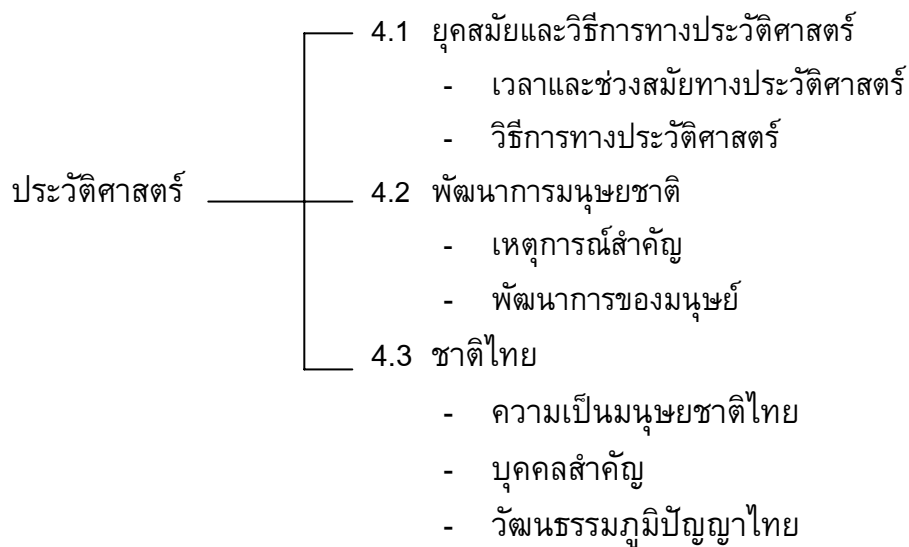
สร้างผลงาน การสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตแนวทางการอนุรักษ์

6.3.2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ศึกษาเรื่องต่อไปนี้ คือ

ตัวอย่างของการแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย เช่น จีน อินเดีย ญี่ปุ่น การเทียบศักราชในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยกับภูมิภาคเอเชีย ตัวอย่างเปรียบเทียบเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย และเอเชีย ลักษณะและแหล่งข้อมูลประเภทของหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชีย ศึกษาข้อมูลด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อใช้ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมิภาคเอเชีย โดยสังเขป (ยกเว้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ข้อสรุปและเหตุการณ์สำคัญในภูมิภาคเอเชีย การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในประเทศไทยกับคนในประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย การนำเสนอข้อสรุปและเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชีย พัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานและลักษณะการดำเนินชีวิตของประเทศไทยในภูมิภาคเอเชีย ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐาน และการดำรงชีวิตของประชากรในภูมิภาคเอเชีย เหตุการณ์สำคัญในภูมิภาคเอเชียที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของโลก พัฒนาการของอารยธรรมตะวันออกและตะวันตกที่มีผลต่อประเทศไทยในสมัยอยุธยา ผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ อารยธรรมในด้านต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชีย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทยสมัยอยุธยา เหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา เช่น การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาของงานสมัยอยุธยา ตัวอย่างผลงานการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาสมัยอยุธยา เช่น สถาปัตยกรรม ดนตรี ภาษา ฯลฯ ความสำคัญของการส่งต่อ และการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับชีวิตปัจจุบัน การอนุรักษ์ และส่งเสริม ประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญทั้งไทย และต่างประเทศในสมัยอยุธยา แนวทางและการเลือกสรรผลงานของบุคคลสำคัญเพื่อนำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

6.3.3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศึกษาเรื่องต่อไปนี้ คือ

เกณฑ์การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทยและสากล เช่น ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคประวัติศาสตร์ การเทียบศักราชในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยและสากล เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ใช้เป็นหลักในการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์สากล การเปรียบเทียบยุคสมัยสำคัญระหว่างประวัติศาสตร์ไทยกับประวัติศาสตร์สากล ประเภท และข้อมูลในการศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการหาข้อสรุปและเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์สากล การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนไทยกับคนในซีกโลกตะวันออก และซีกโลกตะวันตก พัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานและลักษณะการดำเนินชีวิตของประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสังคมที่มีผลต่อพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน และการดำเนินชีวิตของประชากรในหมู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก (ยกเว้นเอเชีย) เหตุการณ์สำคัญ ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงสมัยชนบุรี และรัตนโกสินทร์ ผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ อารยธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก (ยกเว้นเอเชีย) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของไทยสมัยชนบุรีและรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสมัยชนบุรี และรัตนโกสินทร์ เช่น การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาสมัยชนบุรีและรัตนโกสินทร์ ตัวอย่างผลงานสร้างสรรค์ภูมิปัญญาสมัยชนบุรี เช่น สถาปัตยกรรม ดนตรี ภาษา ฯลฯ ความสำคัญของการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับชีวิตปัจจุบัน การอนุรักษ์ และส่งเสริม ประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญทั้งไทย และต่างประเทศในสมัยชนบุรี และรัตนโกสินทร์ การเปรียบเทียบผลงานของบุคคลสำคัญทั้งในประเทศ และต่างประเทศทั้งที่มีผลกระทบต่อประเทศไทยสมัยชนบุรี และรัตนโกสินทร์

แผนภูมิที่ 10 ความคิดรวบยอดสาระที่ 4 ช่วงชั้นที่ 3

6.4 ความหมายคำว่า ประวัติศาสตร์

คำว่า “History” มาจากภาษากรีกว่า “Histori” แปลว่าการหาความจริง (Inquiry) หรือความรู้ที่ได้มาจากการหาความจริง ในตอนแรกใช้คำนี้กับความรู้ใด ๆ ก็ได้ ต่อมาจึงได้จำกัดลงเป็นความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และภายหลังจึงหมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา (วิชัย วัดปาน, 2528 : 10)

วิชัย วัดปาน (2528 : 11 – 13) ได้รวบรวมความหมายของประวัติศาสตร์จากปีการศึกษาต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

ประวัติศาสตร์คือสิ่งที่คนได้ทำได้คิด ได้หวังและได้รู้สึกทุกสิ่งทุกอย่างของมนุษย์ ย่อมเป็นประวัติศาสตร์ ดังนั้นประวัติศาสตร์ จึงครอบคลุมถึงแขนงวิชาทุกด้านไม่ว่าจะเป็น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะประวัติศาสตร์มิได้หมายถึงเฉพาะปรากฏการณ์ อันเกี่ยวข้องกับกระทำของมนุษย์เท่านั้น แต่ย่อมต้องรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยปรากฏการณ์ของมนุษย์และปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออย่างไม่หยุดยั้ง เมื่อเป็นเช่นนั้นประวัติศาสตร์ย่อมปกคลุมไปถึงทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และวิทยาศาสตร์ปัจจุบันก็ได้พิสูจน์แล้วว่าไม่มีอะไรน่าจักรวาลที่ตายตัวโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงนั้นก็ย่อมหมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลย่อมมีประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ไม่มีคำว่าจำกัดความตายตัว โดยทั่วไปประวัติศาสตร์ หมายถึง การสืบเสาะให้รู้ถึงความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งของอดีต ฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมความคิดที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมและสภาพเหตุการณ์ที่ส่งเสริมหรือขัดขวางวิวัฒนาการของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง วิชาประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของสังคมมนุษย์ทุกคน

ประวัติศาสตร์คือเรื่องราวอันต่อเนื่องของการตอบโต้กันระหว่างนักประวัติศาสตร์กับหลักฐานข้อเท็จจริง เป็นเรื่องถกเถียงระหว่างปัจจุบันกับอดีตที่ไม่มีที่สิ้นสุด เรื่องราวของการตอบโต้ซึ่งกันและกันระหว่างนักประวัติศาสตร์กับหลักฐานข้อเท็จจริงนี้ข้าพเจ้าถือว่าเป็นการถกเถียงระหว่างปัจจุบันกับอดีต เป็นการถกเถียงระหว่างสังคมในวันนี้กับสังคมเมื่อวานนี้ไม่ใช่การถกเถียงระหว่างบุคคลที่ไม่เห็นตัวตนหรือบุคคลใด ๆ เพียงคนเดียวดังคำกล่าวของ เบอร์การ์ดที่ว่า “ประวัติศาสตร์ก็คือ บันทึกที่ยุคหนึ่งสมัยหนึ่งมองเห็นคุณค่าของอีกยุคหนึ่งสมัยหนึ่งว่าควรจดจำเอาไว้ เราจะเข้าใจปัจจุบันได้สมบูรณ์ก็เพราะอดีตช่วยส่องทางให้ ดังนั้นบทบาทควบคู่กันสองอันของประวัติศาสตร์ก็คือช่วยให้มนุษย์เข้าใจสังคมในปัจจุบันได้ดีขึ้น”

ประวัติศาสตร์ คือความทรงจำว่าด้วยประสบการณ์ของมนุษย์ ซึ่งถ้าหากว่าถูกลืมหรือละเลยก็เท่ากับว่าเราได้ยุติแนวทางอันแบ่งชี้ว่าเราคือมนุษย์ หากไม่มีประวัติศาสตร์เสียแล้ว เราจะไม่รู้เลยว่าเราคือใคร เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ทำให้มนุษย์มีการรวมกลุ่มกันขึ้นพื้นฐานเป็นประเทศ ศาสนา ชนชั้น และสร้างความจงรักภักดีอันติดมากับมัน เราควรศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยความอยากรู้อยากเห็น บันทึกจากอดีตของมนุษย์ท้าทายให้ค้นคว้า และแสวงหาความเข้าใจประวัติศาสตร์ เป็นสนามแห่งการเสาะแสวงหาและผจญภัยของปัญญาชน สิ่งเหล่านี้คือความปรารถนาขั้นพื้นฐานของมนุษย์

ประวัติศาสตร์เป็นความพยายามที่จะทำให้แน่ใจว่าเหตุการณ์นั้นจะต้องเกิดขึ้นในระยเวลานั้นและสถานที่นั้น ประวัติศาสตร์พยายามทำให้เชื่อเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานซึ่งได้รับการยืนยันอย่างมีเหตุผลโดยมีเหตุการณ์อย่างมีเหตุผล ซึ่งแอมบรอส เอ แคลก และคาร์ล อี แอมเบอร์ก (Ambrose A. Clagg and Carl E. Schomburg. 1969 : 83 – 87) ได้สนับสนุนความคิดของคาร์ล แฮมเพล (Carl Hample) เกี่ยวกับความหมายของประวัติศาสตร์ไว้ดังนี้

ประวัติศาสตร์เป็นผลผลิตของนักประวัติศาสตร์ (Product of the Historian) ซึ่งเป็นการสืบสวนวิธีหนึ่ง นักประวัติศาสตร์จะต้องตีความจากหลักฐานต่าง ๆ ที่เขาได้มา วิชาประวัติศาสตร์ไม่ใช่เป็นเพียงแต่ผลผลิต (Product) เท่านั้น แต่ต้องเป็นกระบวนการ (Process) ด้วย ซึ่งเป็นวิธีการสืบสอบ (Inquiry) การปฏิบัติทางประวัติศาสตร์ (Doing History or Historing) อันเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้น ซึ่งเขาจะรู้จักการทำงานเพื่อให้ได้ข้อมูลแทนที่จะยอมรับข้อคิดเห็นของคนอื่นที่ได้สรุปออกมาแล้ว

วิชย วัดปาน (2528 : 13) ได้สรุปความหมายของคำว่าประวัติศาสตร์จากนักการศึกษาต่าง ๆ ไว้ว่า ประวัติศาสตร์ก็คือการสืบเสาะเข้าไปให้รู้ถึงความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษยชาติได้เข้าใจในตัวของเขาเอง ประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการทางการสอบสวน การเรียนประวัติศาสตร์ควรเรียนด้วยความอยากรู้อยากเห็น ต้องรู้จักทำงานเพื่อหาข้อมูล แทนที่จะยอมรับข้อคิดเห็นของคนอื่นที่ได้สรุปแล้ว ประวัติศาสตร์ไม่ได้ตัดสินว่าผิดหรือถูกขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์จึงไม่ซ้ำรอยตนเอง แต่คาดคะเนแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ ความเชื่อถือได้ของวิชาประวัติศาสตร์ยังขึ้นอยู่กับวิธีการเขียนและการตีความของนักประวัติศาสตร์ที่เป็นที่ยอมรับในสังคมด้วย (Benjamin C. Cox. 1971 : 443 อ้างในวิชย วัดปาน)

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 665) ได้ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ว่าหมายถึงวิชาว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมาหรือเรื่องราวของประเทศชาติ เป็นต้น ตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน

นอกจากนี้กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 282 – 284) ได้รวบรวมความหมายของประวัติศาสตร์ไว้ในคู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

ความหมายคำว่า ประวัติศาสตร์

- การสืบสวน สอบสวน ค้นคว้า
- การบอกกล่าวอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับเรื่องราวปรากฏการณ์ธรรมชาติ (ฮิสโตเรียล)
- ประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้น มิใช่เกิดขึ้น และเป็นการตีความจากหลักฐานว่า เกิดอะไรขึ้น (อาร์ เอฟ อารากอน)

- เรื่องราวของธรรมชาติ ของชีวิตและมนุษยชาติ ซึ่งจะมองโดยตรงและสรุปรวมเป็นคำพูดได้ว่า การบรรยายชีวิตของชีวิตผู้คนเพียงกลุ่มเดียวโดยไม่ได้รวมถึงมนุษยชาตินั้น ดูจะเป็นไปไม่ได้ (ลีโอ ตอลสตอย)
- การค้นคว้าหาความรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งมีที่มาจากการสืบสวนหรือค้นคว้า (อาร์ จี คอลลิงวูด)
- การถกเถียงกันระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อเท็จจริงของเขา ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องเป็นบทสนทนาที่ไม่สิ้นสุดระหว่างปัจจุบันกับอดีต (อี เอช คาร์)
- การตีความหรือการวินิจฉัยเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)
- ประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาอดีต...อดีตของมนุษย์ คือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการศึกษาประวัติศาสตร์...เป็นการศึกษาอดีตของสังคมมนุษย์...
ประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับมนุษย์จำนวนมาก ความเคลื่อนไหวทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก เป็นเรื่องที่ควรศึกษา... (ศ.ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์)
- เรื่องราวสำคัญต่าง ๆ เกี่ยวกับมนุษย์ซึ่งได้เกิดขึ้นจริงในอดีต...เหตุการณ์ที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ต่าง ๆ จึงนับว่าถูกเลือกสรรมาแล้ว... (ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร)
- ประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ พฤติกรรมและกิจกรรมของมนุษย์ในอดีตจากลายลักษณ์อักษรที่สามารถแบ่งความหมายได้
- “ประวัติศาสตร์” เป็นคำที่บ่งชี้ถึง “เวลา” ที่ถอยกลับไป นับเนื่องกันตั้งแต่ปัจจุบันไปยังอดีตอันยาวนาน เมื่อนำมาผู้พันเข้ากัน “ประเทศหรือกลุ่มชน” แล้ว จะต้องกล่าวถึงอดีตความเป็นมาของประเทศหรือกลุ่มชนที่สืบสานต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้น ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศหรือกลุ่มชน วิชาประวัติศาสตร์จะบ่งบอกถึงประสบการณ์ของมนุษย์ ทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวที่สืบทอดกันมาโดยตลอดได้เป็นอย่างดี

6.5 ความหมายของคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์

1) ตำนาน เป็นเรื่องเล่าต่อกันมาและถูกบันทึกขึ้นภายหลัง

2) พงศาวดาร คือการบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และราชสำนัก

3) อดีต คือเวลาที่ล่วงมาแล้ว ความสำคัญของอดีต คือ อดีตจะครอบงำความคิดและความรู้ของเราอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง อดีตที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคน / ความสำคัญที่มีต่อเหตุการณ์และกลุ่มคนจะถูกนำมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

4) วิชาประวัติศาสตร์ คือ ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องราวสำคัญต่าง ๆ ในอดีต จากลายลักษณ์อักษรที่สามารถแปลความหมายได้ เกิดจากระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาสู่การตอบสนองจุดมุ่งหมายบางประการอย่างมีระบบ มีการเลือกโดยนักประวัติศาสตร์ซึ่งมีโลกทัศน์และวิธีการคิดที่แตกต่างกันไป โดยมีอิทธิพลของค่านิยมและสังคมในแต่ละช่วงเวลาเป็นตัวกำหนด ดังนั้นงานด้านประวัติศาสตร์และวิชาประวัติศาสตร์ในบางครั้งจึงมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (subjective) ค่อนข้างมากของผู้เขียน

5) นักประวัติศาสตร์ เป็นผู้บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ผู้สร้างประวัติศาสตร์ขึ้นจากหลักฐานประเภทต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายและวิธีการคิด ซึ่งงานเขียนอาจนำไปสู่การเป็นวิชาประวัติศาสตร์ได้ในที่สุด

6) ความหมายในการเขียนประวัติศาสตร์

- นักประวัติศาสตร์รุ่นเก่า มุ่งสู่การรวมชาติ / รัชการเมือง
- นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ มุ่งที่จะหาความจริง (truth) จากอดีตและตีความโดยปราศจากอคติ (bias)

7) หลักฐานประเภทต่าง ๆ จะให้ข้อเท็จจริงบางประการ ซึ่งจะนำไปสู่ความจริงในที่สุด โดยมีวิธีการแบ่งประเภทของหลักฐานหลายแบบ เช่น หลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์และหลักฐานสมัยประวัติศาสตร์แบบหนึ่ง หลักฐานประเภทลายลักษณ์และหลักฐานที่ไม่ใช่ลายลักษณ์แบบหนึ่ง หรือหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง (หรือหลักฐานชั้นที่หนึ่ง ชั้นที่สอง ชั้นที่สาม) อีกแบบหนึ่ง หลักฐานที่จะถูกประเมินว่าน่าเชื่อถือที่สุด คือหลักฐานที่เกิดร่วมสมัยหรือเกิด โดยผู้ที่รู้เห็นเหตุการณ์นั้น ๆ แต่ กระนั้นนักประวัติศาสตร์ก็ต้องวิเคราะห์ทั้งภายในและภายนอกก่อนด้วยเช่นกัน เนื่องจากผู้ที่อยู่ร่วมสมัยก็ย่อมมีจุดมุ่งหมายส่วนตัวในการบันทึก ซึ่งอาจทำให้บันทึกเฉพาะเรื่องบางเรื่องเท่านั้น

8) **อคติ** คือ ความลำเอียง ไม่ตรงตามความเป็นจริง เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน ซึ่งผู้ที่ป็นนักประวัติศาสตร์จะต้องตระหนักและควบคุมให้ได้

9) **ความเป็นกลาง** คือ การมองด้วยปราศจากความรู้สึกอคติจะเกิดขึ้นได้หากเข้าใจธรรมชาติของหลักฐานแต่ละประเภท เข้าใจปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์ เข้าใจจุดมุ่งหมายของผู้เขียน ผู้บันทึกนักประวัติศาสตร์ (นั่นคือ เข้าใจว่าบันทึกเพื่ออะไร เพราะเหตุใด)

10) **ความจริงแท้ (real truth)** คือ ความจริงที่คงอยู่แน่นอนนิรันดร์ เป็นจุดหมายสูงสุดที่นักประวัติศาสตร์มุ่งแสวงหาซึ่งจะต้องอาศัยความเข้าใจและความจริงทำอยู่เบื้องหลักการเกิดพฤติกรรมและกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ละเอียดถี่ถ้วน กินเวลายาวนาน แต่ก็คือ ภาระหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์

11) **ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์** คือ ผู้นำความรู้ทางประวัติศาสตร์มาพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติ และทักษะในการใช้กระบวนการวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความจริงและความจริงแท้จะต้องศึกษาผลงานของนักประวัติศาสตร์และสื่อเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนโดยต้องเป้ฯไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตรและสอดคล้องกับธรรมชาติของประวัติศาสตร์

6.6 ภูมิปัญญาไทย

คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีความรักความผูกพันในหมู่วงศ์ญาติญาติ ไกลชิดกับธรรมชาติ และมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยจะมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในชีวิตประจำวันและทำมาหากินในระบบอุตสาหกรรมด้วย แต่คนไทยก็ยังสามารถดำรงเอกลักษณ์และปรีชาสามารถที่บรรพชนได้สร้างสมไว้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, ม.ป.ป : 14)

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (ม.ป.ป : 14) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญา ในด้านความหมาย คุณลักษณะการเกิด และจัดแบ่งภูมิปัญญาไว้ดังนี้

ภูมิปัญญาตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อ และศักยภาพ ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมากจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสาย และเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขา

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจ ผลิตผลงานของบุคคล อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนาปรับปรุง และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด ขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทาง กว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนิน ชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้ และ เทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่าง ต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ความต่างกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ ความรู้และความสามารถโดยส่วนรวม เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ส่วน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้และความสามารถในระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาษาไทยเป็นภูมิปัญญาไทย ในขณะที่ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาไทย หรือเป็นผู้นำภูมิ ปัญญาต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและได้รับ การยกย่องในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิ ปัญญาในแต่ละสาขานั้น ให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิ ปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยง คุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย มีดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน
4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม
5. ภูมิปัญญาไทยเป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม

การเกิดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาไทยมีกระบวนการเกิดที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนา เลือกรสรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญ ที่สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด เช่น ภาษาไทย แพทย์แผนไทย เป็นต้น

การจัดแบ่งสาขาภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยสามารถแบ่งได้เป็น 10 สาขา ดังนี้

1. สาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม ตลอดจนทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่ม
3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์
6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ
8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์กร
9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท
10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม